

Suud Yavsi Ebüssuudoğlu'nun mezar taşı kitâbesi (Merkezefendi Mezarlığı)

kî, Mahfil, Beyânülhak gibi mecmualarda şiir ve makaleleri yayımlanmış, daha sonra şiirlerini farklı isimlerle kitap haline getirmiştir. 1913'te yazdığı *Berg-i Sebz* adlı divançesi şiirlerinin küçük bir kısmını içine alır ve kendi hattıyla elli dört sayfadan oluşur (İÜ Ktp., İbnülemin, nr. 3088). Torunu Hasan Adlî Yavsi Ebüssuudoğlu'nda bulunan ve bütün şiirlerini 1918'de ve 1934'te iki defa tertiplediği *Zâdegân* adlı divanı kendi hattıyla 639 sayfadan ibarettir. Bu eser üzerinde Necati İşler tarafından bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır (2005, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü). Genç yaşta vefat eden eşi Râbia Adviye Hanım için terkibibend şeklinde 161 beyitten oluşan mersiyesi Suud Bey'in önemli eserleri arasında sayılır. 1931'de kendi hattıyla yazdığı *Sadâlarım: Numûne-i Dîvân* adlı eseri de mürettep divanıdır (Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, nr. 526). Ayrıca *Gazeliyyât* adını verdiği bir eseri daha vardır (Ankara Millî Ktp., nr. 3000628). Suud Bey'in Muhsinzâde Abdullah Hamdi Bey'in hayatına dair bir eseriyle *Külliyyât-ı Dîvân-ı Avnî* (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 4356) ve *Şair Mustafa Zekâi* (İstanbul 1941) adlı araştırma ve incelemeleri de bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Suûdülmevlevî'nin Not Defteri, Muhittin Serin özel kitaplığı; Suud Yavsi Ebüssuudoğlu, *Şair Mustafa Zekâi*, İstanbul 1941, s. 4, 5; *Osmanlı Müellifleri*, II, 214; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, III, 1748; a.mlf., *Son Hattatlar*, s. 374; *TYDK*, IV, 1078; Osman [Nuri] Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, İstanbul 1977, III-IV, 956; Tâhirülmevlevî, *Matbuat Alemindeki Hayatım ve İstiklal Mahkemeleri* (haz. Sadık Albayrak), İstanbul 1990, s. 150, 151, 323, 348; a.mlf., "Hattat Suûdülmevlevî", *Mahfil*, IV/41, İstanbul 1342, s. 73; a.mlf., "Acı Bir Kayıp: Hattat ve Şair Suûdulmevlevî", *İslâm Yolu*, sy. 4, İstanbul 1948, s. 3-4; M. Şinasi Acar, *Ünlü Hattatların Mezarları: Gelimli Gidimli Dünya*, İstanbul 2004, s. 106; Âlim Kahraman, "Mahfil", *DİA*, XXVII, 334.

MUHİTTİN SERİN

SUUDİ ARABİSTAN
(المملكة العربيّة السعوديّة)

Güneybatı Asya'nın en büyük ülkesi.

I. FİZİKÎ ve BEŞERÎ COĞRAFYA
II. TARİH

Kuzeyinde Ürdün, Irak ve Küveyt, doğusunda Basra körfezi, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri, güneyinde Yemen, güneydoğusunda Uman ve batısında Kızıldeniz'in bulunduğu ülkenin resmî adı Suudi Arabistan Krallığı (el-Memleketü'l-Arabiyyetü's-Suûdiyye), yüzölçümü 2.149.690 km², nüfusu 25.000.000 (2008 tah.), başşehri Riyad (4.606.888), diğer önemli şehirleri Cidde (3.088.558), Mekke (1.421.715), Medine (1.039.873), Demmâm (849.868), Tâif (562.523), Tebük (502.743), Büreyde (434.538), Hüfûf (310.745), Müberrez (309.700) ve Hâil'dir (301.987).

I. FİZİKÎ ve BEŞERÎ COĞRAFYA

Jeolojik bakımdan Arabistan yarımadasının temelini eski Gondvana anakarasının parçalarından biri oluşturur. Bu kütle bazı devirlerde deniz istilâsına uğrayıp çoğu yerde kalın tortul depolarla örtülmüş ve vuku bulan tektonik hareketler sonucu yer yer kırılmıştır. Üçüncü zamandaki yer kabuğu hareketleri sonucu meydana gelen çökme ve yükselmeler sırasında Kızıldeniz, Aden ve Akabe körfezleri gibi derin çukurlar ortaya çıkarak bu kütleyi Afrika kıtasından ayırmıştır. Suudi Arabistan, genelde batıdan doğuya doğru alçalan ve büyük bölümü çöllerle kaplı olan bir plato görünümündedir. Bu platonun yer şekilleri sade bir yapıda ve ortalama 1000 m. yükseltisindedir. En batıda Kızıldeniz kıyısında dar bir şerit halinde Tihâme ovaları uzanır. Bu kıyı ovaları kuzeyden güneye doğru genişleyip daralarak Akabe körfezinden Aden'e kadar hemen hemen kesintisiz biçimde devam eder. Bunların doğusunda Kızıldeniz'e paralel bir dağlık kuşak yer alır. Söz konusu alanın güney kesiminde Hicaz ve Asîr bölgeleri arasında ülkenin en yüksek zirvesini oluşturan Ebhâ dağı (3133 m.) göze çarpar. Volkanik yapıya sahip dağlık kütlenin üzerinde ve kenarlarında, fay dikliklerine ve Mekke-Medine arasında da görüldüğü gibi donmuş lav akıntılarına (harre) rastlanır. Dağlık alanın doğusunda geniş düzlüklere ve çöllere geçilir; kuzeydeki Nüfûd çölü Suriye çölünün (Bâdiyetüşşâm) devamıdır. Ondan sonra Arabistan yarımadasının en geniş çölü ve dünyanın en kurak yerlerinden biri olan Rub'ulhâlî gelir. Basra körfezine doğru hafifçe alçalan ve bazı kesimlerde bazaltik lavlarla örtülen platonun yüzeyi yer yer sel karakterli akarsular tarafından derin vadilerle yarılmıştır.

Ülkede yüksek sıcaklık ve buharlaşmanın etkisiyle yarı kurak ve kurak iklim şartları hüküm sürer. Nem oranının düşüklüğü, ısınma ve soğumanın hızlılığı sebebiyle gece ile gündüz arasındaki sıcaklık farkları çok fazladır. Yaz aylarında sıcaklığın gölgede 50 °C'ye çıktığı görülür. Yıllık ortalama sıcaklık Riyad'da 25 °C, Cidde'de 24 °C'dir. Ülke genelinde 75 mm. civarında olan yıllık ortalama yağış miktarı doğu ve batı kıyılarında nisbeten artarak 250-350 milimetreyi bulur; çöl sahalarına ise bazı yıllar hiç yağış düşmez. Doğal bitki örtüsü kuraklığa dayanıklı dikenli otsu bitkilerle çalılardan meydana gelir. Güneybatıda Yemen sınırına yakın Asîr bölgesinde yer yer ağaçlık sahalara rastlanır. Vahalarda görülen ağaç toplulukları hurma ve akasyadan ibarettir. İklim şartları sebebiyle sürekli akan ırmakların bulunmadığı Suudi Arabistan'da âni sağanaklardan sonra sel rejimli geçici akarsular ortaya çıkar. Ülkenin su ihtiyacı yer altı sularıyla ve arıtılmış deniz suyu ile karşılanır. Yer altı sularının bir kısmı vahalarda kendiliğinden yüzeye çıkar, bu sebeple vahalar önemli yerleşme alanlarıdır.

Suudi Arabistan nüfusu hızlı artan ülkeler arasındadır. Bilinen rakamlar 1950'de 3.201.000 iken 1975'te 7.251.000'e, 2000'de 21.484.000'e, 2008'de 25.000.000'a ve bunun paralelinde şehirleşme oranı da 1950'de % 21,3 iken 1970'te % 48,7'ye ve 2006'da % 81'e ulaşmıştır. Ayrıca ülkede petrokimya ve hizmet sektörlerinde

Suudi Arabistan

Resmî adı	:	Suudi Arabistan Krallığı (el-Memleketü'l-Arabiyyetü's-Suûdiyye)
Başşehri	:	Riyad
Yüzölçümü	:	2.149.690 km²
Nüfusu	:	25.000.000 (2008 tah.)
Resmî dili	:	Arapça
Para birimi	:	Suud riyali SAR 1 SAR = 100 helele

çalışan 5 milyondan fazla Afrika ve Asya kökenli işçi bulunmaktadır. Yüzölçümünün büyüklüğünden dolayı nüfus yoğunluğu azdır ve kilometrekareye ortalama on üç kişi düşer. Etnik yapıyı % 90 Araplar'la %10 Afrikalı ve Asyalılar oluşturur; halkın tamamına yakını müslümandır.

Tarım alanları yüzölçümünün ancak % 3'ü kadardır ve vahalarla yer altı suyu bakımından zengin olan yerlerden meydana gelir. Başlıca kültür bitkileri tahıl, hurma ve kahvedir. Şehirlerin çevresindeki sulanabilen alanların bir kısmında sebze ve meyveler yetiştirilirse de üretim iç tüketimi karşılamaz. En önemli tarım ürünü olan hurma sulanabilen alanlarla yükseltisi 1500 metreyi geçmeyen Hüfûf vahası, Medine, Asîr ve Bîşe gibi yerlerde yetiştirilir. Dünyada Irak'tan sonra en çok hurma yetiştirilen ülke Suudi Arabistan'dır. Yarı kurak iklimin görüldüğü geniş alanlarda step formasyonuna bağlı olarak göçebe hayvancılık yaygındır ve özellikle küçükbaş hayvancılığının yanı sıra deve besiciliği de önemli bir yer tutar; Ortadoğu'da deve sayısı bakımından ilk sırayı bu ülke alır. Basra körfezi ve Kızıldeniz'de uzun kıyıların bulunmasına rağmen balıkçılık fazla gelişmemiştir.

Dünya petrol rezervlerinin yaklaşık % 25'ine sahip olan Suudi Arabistan, önceleri göçebe kabilelerin yaşadığı fakir bir çöl ülkesi iken 1939'dan itibaren petrol yataklarının işletmeye açılmasıyla Ortadoğu ve dünya dengeleri açısından büyük önem kazandı ve güçlü bir ekonomik yapıya kavuştu. Petrol rezervleri ülkenin doğusunda Basra körfezi kıyılarında ve kıyı açıklarında bulunur. Suudi Arabistan, Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilâtı'nda (OPEC) en büyük ihracatı yapan ülke durumundadır ve dünya petrol üretiminin yaklaşık % 13'ünü tek başına gerçekleştirir. Petrol ve petrol ürünleri ülkenin toplam ihracatının % 90'ını oluşturur; bu sebeple petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar ekonomiyi doğrudan etkiler. Petrol dışında diğer önemli yer altı kaynakları doğal gaz, altın, bakır, kükürt ve gümüştür.

Suudi Arabistan'ın başlıca sanayi dalları petrol rafinerisi, petrokimya, plastik, demir çelik, gübre, çimento, elektrikli aletler vb.dir. Sanayi genelde Basra körfezi kıyılarında toplanmıştır; Cidde'de de bazı önemli tesisler bulunmaktadır. Ülke, özellikle Arap yarımadasını Basra körfezinden Kızıldeniz'e bağlayan gelişmiş bir karayolu ağına sahiptir. Ayrıca Riyad-Demmâm, Amman-Tebük-Medine arasında 1400 km. uzunluğunda bir demiryolu hattı ile Riyad, Demmâm ve Cidde uluslararası havalimanları da ulaşıma hizmet vermektedir. Ülkenin en büyük limanı ve dışarıyla bağlantı noktası Cidde'dir. Suudi Arabistan'a hac ve umre için gelen ziyaretçiler önemli bir turizm potansiyeli oluşturur ve ülkeye büyük gelir sağlar. Türkiye ile Suudi Arabistan arasında geçmişi uzun bir tarihe dayanan ticarî ve kültürel ilişkiler bulunmaktadır. Türkiye bu ülkeye canlı koyun, hazır giyim, çeşitli demir çelik ve gıda ürünleri satmakta, daha çok petrol almaktadır. Pek çok Türk firması ülkede faaliyet göstermekte ve özellikle inşaat sektöründe büyük projeler gerçekleştirmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Necdet Tunçdilek, *Güneybatı Asya*, İstanbul 1962, s. 21-26; Sami Öngör, *Orta Doğu (Siyasi ve İktisadi Coğrafya)*, Ankara 1964, s. 167-183; L. Champenois – J. L. Soulié, "Le royaume d'Arabie saoudite", *La péninsule arabique d'aujourd'hui* (ed. P. Bonnenfant), Paris 1982, s. 566-622; "Saudi Arabia", *The Middle East* (ed. M. Adams), New York 1988, s. 109-121; *Geography and Development: A World Regional Approach* (ed. J. S. Fisher), New Jersey 1995, s. 540-552; Selami Gözenç, *Güneybatı Asya "Ortadoğu" Ülkeler Coğrafyası*, İstanbul 1999, s. 202-207; Ömer Turan, *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu*, İstanbul 2003, s. 355-358; Ramazan Özey, *Dünya Denkleminde Ortadoğu Coğrafyası: Ülkeler-İnsanlar-Sorunlar*, İstanbul 2004, s. 72-79; H. J. de Blij – P. O. Muller, *Geography: Realms, Regions, and Concepts*, New York 2006, s. 362-363; *World Population Prospects: The 2004 Revision; World Urbanization Prospects: The 2005 Revision* (Population Division of the Department of Economic and Social Affairs of the United Nations Secretariat); M. J. de Goeje, "Arabistan", *İA*, I, 472-479; G. Rentz, "al-ʿArab-Djazirat al-ʿArab", *EI²* (İng.), I, 533-543.

HALİL KURT

II. TARİH

Suudi Arabistan, coğrafî tanımdan ziyade "Arap yarımadasında Suûdî ailesinin egemen olduğu bölge" anlamına gelen siyasî bir tanımdır. Resmî adı el-Memleketü'l-Arabiyyetü's-Suûdiyye olan devletin kurucusu Suûdî ailesinin Orta Arabistan'da varlığı XV. yüzyıl ortalarından itibaren bilinmektedir (bk. SUÛDÎLER). XVII. yüzyılın ortalarına kadar Orta Arabistan'da herhangi bir siyasal etkinliği olmadan varlığını sürdüren ailenin reisi Muhammed b. Suûd ile bu dönemde ortaya çıkan ve düşünceleriyle bölgede etkin olan Muhammed b. Abdülvehhâb arasında 1744 veya 1745'te yapılan ittifak ailenin ve bölgenin tarihine yön verdi. Bu tarihten itibaren Muhammed b. Abdülvehhâb'ın dinî görüşlerini çevredeki meskûn mahaller ve bedevî kabileleri arasında yayma misyonunu üstlenen Suûdî ailesi nüfuz alanlarını sürekli biçimde genişletti (bk. VEHHÂBÎLİK). Suûdîler'in Osmanlı Devleti'nin Irak ve Suriye vilâyetleri sınırlarına uzanan nüfuzlarını XIX. yüzyılın başında Hicaz'a kadar uzatmaları üzerine İstanbul hükümeti Bağdat, Şam ve Mısır valilikleri aracılığıyla genişleme faaliyetlerini engellemeye çalıştı (bk. SUÛDÎLER). Aynı yüzyılın sonunda Reşîdîler'in Cebelişemmer bölgesinde Osmanlı Devleti'nin desteğiyle önemli bir güç haline gelmesi üzerine Suûdîler 1824'ten beri merkez edindikleri Riyad'dan çıkarak Küveyt'e yerleşmek zorunda kaldılar (1891).

Babası Suûd b. Faysal ile Küveyt'e iltica eden Abdülazîz b. Suûd (Abdülazîz b. Abdurrahman b. Faysal) yurduna dönme arzusu taşımakla birlikte bunu başarabilecek güce sahip değildi. Kendilerini himaye eden Küveyt Şeyhi Mübârek es-Sabâh ile iyi ilişkiler kurdu ve ondan siyaseti öğrendi. Bu sırada Küveyt emîri ile Küveyt'i işgal niyetinde olan Reşîdîler arasında sürtüşmeler yaşanmaktaydı. İngilizler, durumu Osmanlı Devleti nezdinde protesto ettikleri gibi Emîr Mübârek'le daha önce yaptıkları gizli himaye anlaşmasına dayanarak Küveyt Limanı'na savaş gemisi ve siyasî memurlar gönderdiler. İngilizler ile temas kuran Abdülazîz b. Suûd, İbnü'r-Reşîd ile Mübârek arasındaki rekabetten istifade ederek Riyad'a dönmenin yollarını araştırmaya başladı. 1901'de Reşîdîler'e karşı çarpışan Küveyt güçlerine katıldı. Daha sonra Mübârek'ten ve ailesine bağlı kabilelerden aldığı yardımla güçlü bir silâhlı kuvvet oluşturup Necid'e doğru harekete geçerek Reşîdîler'in kontrolündeki Riyad Kalesi'ni ele